

Сторожук Світлана
Володимирівна

Гоян Ігор Миколайович

Федик Оксана Василівна

Аксіологічні засади євроінтеграції України

УДК 304.444

DOI [https://doi.org/](https://doi.org/10.24195/2414-9616-2018-2-139-146)

10.24195/2414-9616-2018-2-139-146

Сторожук Світлана Володимирівна
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії
Національного університету біоресурсів
і природокористування України
вул. Героїв Оборони, 15,
м. Київ, Україна
Гоян Ігор Миколайович
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри філософії,
соціології та релігієзнавства
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
вул. Шевченка, 57,
м. Івано-Франківськ, Україна
Федик Оксана Василівна
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної
та клінічної психології
Прикарпатського національного
університету імені Василя Стефаника
вул. Шевченка, 57,
м. Івано-Франківськ, Україна

Євроінтеграційні процеси, які відбуваються в Україні, мають чітко виражений політико-правовий вимір. Не варто забувати, що виконання політичних, правових, економічних зобов'язань перед ЄС – це тільки декларативна сторона євроінтеграційного процесу. Вона має важливе значення для знайомства, прийняття та реалізації у житті українського суспільства тих фундаментальних цінностей, які визначили образ сучасної Європи, це не дає підстав говорити про загальне визнання та прийняття на ментальному рівні. З огляду на це, можемо припускати, що початок повномасштабного євроінтеграційного процесу українського суспільства поки що попереду і передбачає світоглядно-ментальну трансформацію українського суспільства. Мета роботи полягає у розкритті своєрідності аксіологічного простору українського суспільства крізь призму задекларованого євроінтеграційного процесу. У дослідженні використано аксіологічний підхід та метод компаративного аналізу, а також соціологічні показники щодо своєрідності ціннісних і світоглядних орієнтацій громадян України, сформовані експертами Центру Розумкова. Ряд положень та висновків побудовані на висновках американського дослідника Дж. Гайдта щодо впливу капіталізму на моральний стан та ціннісну систему суспільства. Результати дослідження показали, що для успішної євроінтеграції в Україні має бути сформована тотожна до європейської система людиноцентричних цінностей. Між тим, такі цінності не можна нав'язати, виховати чи декларативно впровадити, як це відбувається з відповідними правовими актами, які слугують формальним свідченням обраного державою курсу. Євроінтеграція, забезпечуючи входження українського суспільства в європейський культурний і аксіологічний простір як рівноцінної його частини, потребує докорінних економічних реформ, у підсумку яких істотно знизиться рівень екзистенційного тиску населення. Тільки у разі підвищення рівня життя кожного українського громадянина може стати запорукою переходу від цінностей виживання до цінностей свободи та самовираження у найширшому значенні цього слова.

Ключові слова: євроінтеграція, аксіологічний простір, екзистенційний тиск, цінності виживання, етнонаціональна ідентичність, європейська ідентичність.

Вступ. Євроінтеграційні процеси, які відбуваються в Україні, мають чітко виражений політико-правовий вимір. Між тим, не варто забувати, що виконання політичних, правових, економічних зобов'язань перед ЄС – це тільки декларативна сторона євроінтеграційного процесу. Вона має важливе значення для знайомства, прийняття та реалізації у житті українського суспільства тих фундаментальних цінностей, які визначили образ сучасної Європи, між тим, це не дає підстав говорити про загальне визнання та прийняття на ментальному рівні. З огляду на це, можемо припускати, що початок повномасштабного євроінтеграційного процесу українського суспільства поки що попереду. Він передбачає, з одного боку, світоглядно-ментальну трансформацію українського суспільства під впливом нових ціннісних орієнтацій, а з іншого – видозміну самої Європи, оскільки, як цілком слушно зауважував Дітер Лангевіше, «Європа – це процес постійного конструювання» [13, с. 179], яке відбувається, зокрема, завдяки розширенню її кордонів на схід.

Проблема євроінтеграції України вже неодноразово ставала предметом наукових пошуків фахівців із політології, психології, соціології,

філософії, етнополітики тощо. З огляду на зауваження О. Сакало про те, що «Європа нині постає не стільки географічним поняттям, скільки ціннісним» [17, с. 106], особливу увагу привертають роботи тих українських дослідників, які вивчали аксіологічний вимір євроінтеграції. У такому контексті доречно згадати роботи В. Бондаренка [22], В. Будза [1], Є. Головахи [4], І. Гояна [1; 27], Ю. Кальниша, А. Ковбасюка [6], М. Козловця [8], О. Кубрака [10], А. Кудряченка [11], М. Лимара [14], О. Львова [15], К. Олас-Декет [16], М. Пірен [18; 17], О. Сакало [20; 19], С. Сторожук [21] та інших. Попри непересічне значення напрацювань згаданих дослідників для вивчення аксіологічної складової частини євроінтеграційного процесу не тільки в Україні, а й інших транзитивних суспільствах, їхню увагу привертає, передусім, своєрідність європейських аксіологічних стандартів. Натомість можливість їх прийняття українським суспільством визнається доконаним фактом, який не потребує додаткової уваги.

Витоки вищезгаданого підходу черпають своє коріння на рівні буденного світогляду – тут панує переконання, що головною перешкодою реалізації проекту «Європейська Україна» є корумпо-

вана українська влада. Така точка зору видається занадто поверховою, а отже, не окреслює дійсний стан справ. Так, привертає увагу, насамперед, той факт, що Україна ратифікувала більшість тих міжнародних угод, які не тільки у правовій, а й ціннісно-світоглядній площині визначили образ сучасної Європи. В такому контексті найбільш показовим прикладом є «Загальна декларація прав людини» (1948), у Преамбулі до якої вказується, що честь, гідність та права кожної людини мають стати найвищою цінністю для народів Об'єднаних Націй [2]. Ця вимога, як свідчать опитування Центру Розумкова [12], нині здобула високу підтримку серед молодого покоління українців, які високою мірою орієнтовані на індивідуальні цінності та розвиток творчого потенціалу. Між тим, представники старшого покоління надають більш важливого значення «традиції», водночас покладаючи високі надії на сильного лідера та успадковану від радянських часів політику «зрівнялівки» [12, с. 201–229]. Загалом експерти Центру Розумкова акцентують на загальній відповідності ціннісних орієнтацій українців та представників «Старої Європи». Це, своєю чергою, дає підстави говорити про наявність істотних зрушень на шляху формування української громадянської нації як повноправного члена європейської спільноти.

Значно менш перспективними порівняно з наведеними твердженнями видаються зауваги В. Кравченка. Зокрема, відомий український дослідник переконаний: «Жодного радикального розриву з радянським минулим в Україні не відбулося – навпаки, маємо саме ту тяглість, на брак якої в національній історії повсякчас нарікали українські інтелектуали. Мало того, що політичний режим, який утвердився на території України, виявився «національним за формою та радянським за змістом», то ще й суспільство залишилося глибоко зрадянським, зберігши ментальність, звички, стереотипи, спосіб життя й мислення радянської доби» [9, с. 455]. Водночас дослідник акцентує на домінуванні російського впливу на Україну та домінуванні антиліберальних інституцій [9, с. 456]. Загалом визнаючи раціональність висновків В. Кравченка, зокрема завдячуючи соціологічному опитуванню, здійсненому експертами Центру Розумкова, які, констатували, що, попри істотні відмінності, нині ще спостерігається високий рівень спорідненості ціннісної системи українського та російського суспільства [12]. На їхню думку, ця особливість зумовлена міцним вкоріненням радянських стереотипів.

Мета і завдання. З огляду на відверту поляризацію оцінок світоглядно-аксіологічної своєрідності українського суспільства та відкритий і динамічний характер базових європейських цінностей, мета роботи полягає у розкритті своєрідності аксіологічного простору українського суспільства крізь призму задекларованого євроінтеграційного процесу.

Методи дослідження. У дослідженні використано аксіологічний підхід та метод компаративного аналізу, які дали змогу показати не тільки своєрідність українського та європейського аксіологічного простору, а й рівень їхньої відповідності. Емпіричною базою дослідження стали соціологічні показники щодо своєрідності ціннісних і світоглядних орієнтацій громадян України, сформовані експертами Центру Розумкова. Ряд положень та висновків вибудовані на тлі широких соціологічних досліджень та висновків американського дослідника Дж. Гайдта щодо впливу капіталізму на моральний стан та ціннісну систему суспільства.

Результати. Без сумніву, саме цінності є тим підґрунтям, на якому вибудовується суспільної взаємодії та показниками основних духовних і матеріальних орієнтирів розвитку людини і суспільства. М. Пірен цілком слушно зауважує: «Цінності служать еталоном, ідеалом для всіх людей і являють собою переконання, що поділяються з іншими, щодо цілей, яких потрібно прагнути» [17, с. 83–84]. Інакше кажучи, ієрархія цінностей має фундаментальне місце у структурі індивідуального та колективного світогляду, тим самим визначаючи мотивацію людської діяльності [1, с. 10; 13–14]. А тому, коли йдеться про інтеграцію, яка часто переплітається з диференціацією (що особливо чітко прослідковується у сучасній Україні), першочерговим завданням постає формування відповідної європейським стандартам ціннісної системи.

Вказана програма надзвичайно неоднозначно сприймається не тільки на рівні пересічних українців, а й в інтелектуальному дискурсі. Так, приміром, М. Козловець переконаний, що, попри позитивний характер євроінтеграції, вона може підірвати сили українського суспільства та «зумовлювати моральний занепад і деградацію, розмивати культурну та етнонаціональну ідентичність» [8, с. 148]. Звісно, вказана позиція має право на життя і навіть дуже популярна серед пересічних українців, характерною ментальною рисою яких тривалий час лишається консерватизм, який часто поєднується з традиціоналізмом. Насправді ліберальні європейські цінності не становлять для українського суспільства жодної реальної загрози. Навпаки, їх практична реалізація стане вагомим світоглядним тлом подолання моральної деградації українського суспільства та сприятиме переходу від «цінностей виживання» до «універсальних цінностей», невіддільною частиною яких є «права жінок, права тварин, права геїв, права людини і погіршення стану навколишнього середовища» тощо [28].

Ще більш дискусійною, на наш погляд, видається засторога М. Козловця щодо розмивання культурної та етнонаціональної ідентичності. По-перше, високий рівень прив'язаності українського суспільства до етнокультурних цінностей, яке проявляється у незмінній реалізації принципу

етнічної нації у громадянській політиці, за наявності високого відсотку етнічних меншин, сприяє формуванню чіткої лінії розколу в українському суспільстві, який, за підтримки чужоземних держав, може зумовлювати подальшу фрагментацію державних кордонів. Подолання цієї проблеми, на думку Л. Козера, можливе тільки за умови формування громадянського суспільства, яке розпорошить різнопланові інтереси, а з ним й ідентичність, у численних асоціаціях і групах, тим самим підтримуючи змогу виокремити єдину лінію суспільного розколу [7, с. 102].

Звісно, розбудова громадянського суспільства – це один із найкращих засобів нівелювання світоглядного та ціннісного розколу українського суспільства. Між тим, його постання не забезпечить збереження етнонаціональної ідентичності, а отже, застороги М. Козловця щодо розмивання української етнокультурної ідентичності у процесі євроінтеграції є цілком правомірними. На перший погляд, таку думку висловлює й М. Гібернау, яка у процесі дослідження національної ідентичності дійшла висновку, що в умовах глобалізації збереження єдиної національної ідентичності є досить проблематичним і вимагає виваженої національної стратегії, яка зможе об'єднати різні інтереси, тим самим забезпечивши утримання державних кордонів [3, с. 20]. Вивчаючи цей аспект проблеми, іспанська дослідниця акцентує на «плинному та динамічному характері» національної ідентичності [3, с. 20]. Показово, що у такому разі йдеться не так про зміну самої національної ідентичності, чуття якої може залишатися незмінним протягом багатьох поколінь, як про історичні варіації тих елементів – мови, культури, традицій, політичних символів тощо, які в різні історичні періоди забезпечують це почуття. Фактично, М. Гібернау, на відміну від М. Козловця, веде мову не про ту національну ідентичність, котра постає на етнічному ґрунті, а ту, яку свідомо вибудовує держава і котра охоплює все населення країни.

Отже, загалом визнаючи надзвичайну важливу роль єдиної національної ідентичності у державотворчому процесі, вважаємо за доцільне наголосити на тому, що в умовах глобалізації та високого рівня міграції населення етнічний принцип не може бути основою національної стратегії. В країні з високим рівнем націоналізму та етноцентризму немає місця демократії та визнанню загальної правової рівності [24], що й зумовлює доволі упереджене ставлення європейських інтелектуалів до патріотизму та етнічних різновидів націоналізму [29]. Зауважимо, що збереження етнічного принципу в українській громадянській політиці зашкодить не тільки ефективній євроінтеграції українського суспільства, а й надалі зумовлюватиме різку поляризацію суспільства на «своїх» і «чужих», тим самим підтримуючи можливість громадянської консолідації.

З огляду на вищесказане, вести мову про якусь загрозу моральному стану та національній ідентичності українців у підсумку євроінтеграції нині немає жодних підстав. Крім того, євроінтеграція, забезпечуючи поширення базових європейських цінностей в українському суспільстві, може справити надзвичайно позитивний вплив на моральний стан українського суспільства, зумовлюючи ріст толерантності та відкритості до «Іншого». На наш погляд, така світоглядна настанова жодним чином не загрожує українській етнокультурній ідентичності за умови відповідної символічної та культурної політики, що цілком і повністю засвідчує чинний європейський досвід. Показовими у цьому контексті є зауваження М. Пірен, яка акцентує на відсутності єдиної європейської культури [17, с. 79]. Тобто, попри інтеграцію та глобалізацію, європейці залишаються культурно розмаїтими. З огляду на це, є всі підстави сподіватися, що за умов ефективної інтеграції українська культура зможе віднайти власне місце у загальноєвропейському культурному просторі. Його існування забезпечується не стільки універсалізацією культурних надбань та етніцидом, який, частіше за все, виступає невіддільною частиною громадянської політики національних держав, як формуванням спільного аксіологічного простору, який забезпечує існування Європи як духовної спільноти.

Розвиток загальноєвропейського аксіологічного простору у всіх сферах суспільного буття, на наш погляд, це не стільки технологічна процедура, як вважає М. Пірен [17, с. 82], скільки суспільний результат ментальної спорідненості, на тлі якої постала європейська ідентичність. В її основі лежить віра у те, що європейські цінності, а саме: свобода, повага до гідності, соціальна справедливість, соціальна рівність, прозорість, гуманізм, толерантність – це ті моральні якості, які вирізняють європейців із-поміж інших людей та цивілізаційних спільнот, водночас забезпечуючи її процвітання. Завдяки своїй ціннісній системі Європа набула тих якостей, якими володіла свого часу Візантія, – міф, мрія, мета, а подекуди навіть ворог, який здатний зсередини зруйнувати підвалини усталеного укладу життя.

Розглядаючи Європу як ціннісну систему, долучення до котрої стало не тільки мрією, а й метою багатьох народів та держав, не можна оминати увагою зауваження А. Кудряченка, який вважає, що «цінності, виникнувши здебільшого як моральні поняття для країн Європи, останнім часом дедалі частіше набувають зобов'язуючих обрисів <...> Цінності зі своїх якостей моральних настанов набирають аксіологічних вимірів та розраховані не на переконання, а на примус партнерів, тобто вони постають певним правочином» [11, с. 67]. На перший погляд, висновки дослідника можуть видатися цілком раціональними, однак за умови прийняття того, що

європейські цінності виникли як моральні поняття, необхідно водночас визнавати євроінтеграцію глумим кутом для тих народів, котрі мають відмінні чесноти та моральні настанови. Між тим, цілком аргументовано показав Дж. Гайдт, цінності великою мірою визначені рівнем економічного розвитку суспільства: ріст добробуту суспільства зумовлює зниження екзистенційного тиску шляхом забезпечення базових потреб, водночас зумовлюючи розширення світогляду та формування космополітичних цінностей [28]. Окрім того, за умови набуття цінностями примусового характеру, вони втрачають своє концептуальне значення, перетворюючись на засоби соціального насилля.

З огляду на вищесказане, ми вважаємо, що зародження європейських цінностей стало законним результатом тих світоглядних змін, які породили епоху Модерн і були закріплені спочатку у «Декларації прав людини і громадянина» (1789 р.), а згодом «Загальній декларації прав людини» (1948 р.). Ці документи, постаючи відповіддю на злободенні питання, закріпили норми, які тільки згодом перетворилися на моральні імперативи. На користь нашого твердження може слугувати, по-перше, той факт, що, на відміну від «Декларації прав людини і громадянина» (1789 р.), у котрій йшлося про свободу, рівність і братерство чоловіків згідно з віковим майновим, освітнім, віковим тощо цензом, у «Всезагальній декларації...» йшлося про «кожну людину, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, станового або іншого становища» [2, ст. 2]. Водночас саме на цей період, як показала Б. Фрідан, припадає нова хвиля зростання гендерної дискримінації [23].

Не вдаючись до детального аналізу основних положень «Загальної декларації прав людини» (1948 р.), зауважимо, що саме вона стала концептуальною основою формування європейського аксіологічного простору, альфою і омегою якого є людина. Звісно, на перший погляд, таке зауваження може видатися аж надто передчасним, оскільки у сучасному інтелектуальному дискурсі у цьому контексті часто згадується свобода, демократія, громадянське суспільство, соціальна справедливість, рівність, толерантність тощо. Між тим, усі вони є похідними, адже цілком очевидно, що всебічний і вільний розвиток особистості потребує свободи. Натомість свобода неможлива без демократії та приватної власності, які передбачають визнання прав і свобод іншої людини, тим самим породжуючи повагу і до її ідентичності через толерантність та відсутність розмаїтих типів дискримінації. Фактично, забезпечення права на захист честі і гідності особистості не можливе поза правовою державою, своєю чергою, остання – без прозорого і чесного розподілу влади, без соціальної

відповідальності, соціальної справедливості, соціальної солідарності та соціальної рівності.

На основі вищесказаного доходимо висновку, що запорукою ефективної євроінтеграції українського суспільства може стати формування розлогої людиноцентричної системи цінностей, яка охопить усі сфери життя суспільства. Між тим, ця проста вимога, на думку Є. Головахи, на теренах України може зустрітися з неабияким суспільним спротивом – «українцям, – як вважає дослідник, – більше, ніж громадянам інших європейських країн, властиві цінності «безпеки», «конформності», «влади», «традиції», «збагачення», «досягнення успіху» і менше – цінності «відкритості для змін», «самостійності», «доброзичливості», «гедонізму». Для людей із таким ціннісним симптомокомплексом, – продовжує свою думку дослідник, – властиві обачливість, потреба державного захисту, соціального визнання та збагачення, консерватизм, безініціативність у поєднанні з жагою влади. Такі риси визначають переважно традиціоналістську свідомість, що не притаманна базовому типу сучасної цивілізованої європейської людини» [4, с. 44]. Загалом, на думку Є. Головахи, традиціоналізм як ментальна характеристика та ціннісна орієнтація тривалий час залишається однією з головних причин суперечливого, дуже неквапливого та непослідовного процесу реформування політичної системи й економіки України. Таку думку висловлює й О. Сакало, наполягаючи на тому, що «для українського суспільства загалом характерним є певний ціннісний симбіоз. Для людей більш притаманними є цінності виживання та секулярно-раціональні цінності, втім, водночас мають помітне поширення й традиційні цінності» [19, с. 101].

На наш погляд, запропонована О. Сакало характеристика цінностей пересічних українців є дуже поверховою, як мінімум, з огляду на те, що дослідник подає її у контексті дослідження, яке здійснюють Р. Інглхарт та К. Вельцель, які наголошують на тому, що в традиціоналістських країнах, на зразок України, «акцент робиться на відповідність до суспільних норм, а не індивідуальних устремліннях, підтримується шанобливе ставлення до влади, простежується високий рівень національної гордості й націоналістичних настроїв» [5, с. 86]. Натомість ліберальні суспільства, як цілком справедливо зауважують дослідники, вибудовуються на цінностях самовираження, а тому люди частіше акцентують на «толерантності, довірі <...> суб'єктивному благополуччю (subjective well-being), громадській активності й самовираженні, яке виникає в постіндустріальних суспільствах із високим рівнем життєвої захищеності і особистої незалежності» [5, с. 86].

Загалом дослідження Р. Інглхарт та К. Вельцель спрямоване показати, що саме цінності самовираження є основою формування ліберальних демо-

кратій, адже вони «мотивують людей до набуття громадянських і політичних прав» [5, с. 223]. Що стосується цінностей виживання, то вони властиві зазвичай тільки традиційним суспільствам, в яких «акцент робиться, перш за все, на економічній і фізичній захищеності; члени цих суспільств вважають, що іноземці, етнічна багатоманітність і культурні зміни становлять загрозу, – це породжує нетерпимість стосовно <...> маргінальних груп, бажання зберегти традиційний розподіл гендерних ролей і авторитарні тенденції у політичному світогляді» [5, с. 86]. Водночас дослідники цілком справедливо акцентують на тому, що «дискримінаційний імпульс, який є характерним для цінностей виживання, поєднує ксенофобію стосовно «чужих» з авторитаризмом для «своїх». І, навпаки, гуманістична спрямованість цінностей самовираження поєднує космополітичну тенденцію визнання прав людини за всіма з лібертаріанською спрямованістю, яка ставить як наріжний камінь свободу особистості» [5, с. 215]. У цьому аспекті цінності самовираження, власне ліберальні цінності є гуманними та людиноцентричними.

Раціональність зауваг Р. Інглхарта та К. Вельцеля щодо панування цінностей виживання серед українців не викликає жодного сумніву. Крім того, на наш погляд, саме така світоглядна орієнтація зумовлює утвердження закритого типу суспільства з високим рівнем ксенофобії, який досить часто підноситься до рівня позитивних рис. Так, наприклад, попри наявність великої кількості українських та зарубіжних досліджень, в яких висвітлюється негативна сторона властивого українцям етнонаціоналізму, він не тільки тривалий час залишається концептуальною основою громадянської політики, а й підноситься до рівня кращих рис українського народу, серед яких, вже неодноразово згадана нами М. Пірен, виділяє «гідність, любов до життя, патріотизм <...> готовність захищати рідну землю <...> Типовими якостями українського характеру є правдолюбство, довіра, щедрість <...> задушевність, ліризм, поетичність, працьовитість <...> глибока волелюбність» [17, с. 87]. Не вдаючись до детального аналізу цих якостей, хотілося б звернути увагу на зауваження В. Яніва щодо своєрідності українського індивідуалізму, крізь призму якого можна зрозуміти зміст і особливо історичні наслідки вищезгаданих ментальних рис українців. Зауважимо, що відомий український дослідник аналізує український індивідуалізм та прагнення до свободи в контексті порівняно з відповідними рисами європейських народів, виявляючи їх істотну відмінність. Зокрема, В. Янів доводить, що європейський індивідуалізм постав «із відчуття співвідповідальності за долю держави чи рівності перед державою», тоді як «індивідуалізм українця впливав, насамперед, із зустрічі з життям, в якому він мусів утриматися, виявитися,

самоствердитися в найважчих умовах граничних ситуацій проміжної землі, – у дальшому цей індивідуалізм степенувався саме з протилежних причин, коли він замикався в собі, утікаючи від світу й шукаючи джерел вартості в обличчі небезпек та загроз у самому собі. «Малий світ» – мікрокосмос внутрішнього життя замкненої в собі людини став для нас осередком всесвіту, – «макрокосмосу» [26, с. 288, 295]. Окрім того, вчений неодноразово зауважує, що навіть у випадках, коли український індивідуалізм набував форми самовираження, він «вироджувався у бунт для бунту, у спротив взагалі, у неґацію вже не тільки чужої влади, а й усякої влади, у недисциплінованість» [26, с. 289].

Звісно, висновки та коментарі В. Яніва можуть бути вкрай неоднозначно сприйняті в закритому суспільстві з високим рівнем національної гордості. Попри це, їх не варто розглядати як вирок – вони, як справедливо доводив В. Янів, є закономірним результатом особливостей географічного середовища й історичного розвитку українського народу. Не останнє місце, якщо вірити Дж. Гайдту, в цьому переліку посідає рівень економічного розвитку, який, на думку американського дослідника, є фундаментом ціннісної системи суспільства [28]. Приміром, на думку Дж. Гайдта, людиноцентрична система цінностей може виникнути тільки за умови зниження екзистенційного тиску у підсумку високого розвитку капіталізму та зростання запиту на професії, які потребують активності, креативності та самовираження [28]. Звісно, з огляду на те, що «розвиток сучасної України проходить у складних умовах політичної та економічної нестабільності, правової безвідповідальності й неграмотності, соціальної незахищеності <...> невпевненості у майбутньому, небаченні сенсу власного існування, відсутності прагнення самореалізації» [22, с. 231], сподіватися на формування нової, людиноцентричної системи цінностей надзвичайно складно.

Без сумніву, довгострокова економічна нестабільність не сприяє формуванню людиноцентричної системи цінностей. Навпаки, вона зумовлює постановня таких світоглядно-аксіологічних настанов, які засвідчують транзитивний характер українського суспільства. Його особливостями, на думку Ю. Щербакова, тривалий час залишається низький рівень законслухняності – правовий нігілізм; поєднання бажання налагодити демократичний розподіл між гілками влади з ностальгією за авторитарною владною вертикаллю; фіксація цінності суверенної незалежної української держави, сподівання на появу «сильного лідера», прагнення до істотного підвищення добробуту всіх громадян як консолідуюча ідея суспільства, вплив ідеї «рівних прав і співіснування в межах однієї держави», переважна аполітичність, відсутність стійких політичних уподобань, небажання обстоювати гаран-

товані де-юре права, етнічний та національний локалізм, помірний «універсалізм» та «космополітизм», незначна довіра людей до представників інших релігійних конфесій та іншої національності, домінування підданського типу політичної культури, особистий індивідуалізм, не спрямований на вияв у громадській сфері [25, с. 108–109]. Такий політичний портрет навряд чи сприятиме успішній євроінтеграції українського суспільства.

Інакше кажучи, за несприятливих суспільно-політичних та економічних умов сподіватись на успішну євроінтеграцію України не можна ані в теперішньому, ані в майбутньому, ані взагалі коли-небудь. Євроінтеграційні декларації, мрії і бажання українських громадян мають відповідати дійсності, тобто реальним умовам та європейським стандартам людського життя, гідності і поваги до людини, її праці та ідентичності. Натомість декларування курсу на євроінтеграцію – це тільки повідомлення про свої можливі майбутні наміри, які при нагоді можуть бути й змінені. З огляду на це, цілком справедливими видаються зауваження А. Кудряченка, що європейський курс «має постійно підкріплюватися конкретними заходами, ціннісні засади мають не лише <...> артикулюватися очільниками владних інституцій, але й стати повсякденною політичною практикою» [11, с. 67].

Висновки. Для успішної євроінтеграції в Україні має бути сформована тотожна до європейської система людиноцентричних цінностей. Між тим, такі цінності не можна нав'язати, виховати чи декларативно впровадити, як це відбувається з відповідними правовими актами, які слугують формальним свідченням вибраного державою курсу. Євроінтеграція та формування людиноцентричної системи цінностей, котра забезпечить входження українського суспільства в європейський культурний і аксіологічний простір як рівноцінної його частини, потребує докорінних економічних реформ, у підсумку яких істотно знизиться рівень екзистенційного тиску населення. Тільки у разі підвищення рівня життя кожного українського громадянина може стати запорукою переходу від цінностей виживання до цінностей свободи та самовираження у найширшому значенні цього слова.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Будз В.П. Мировоззренческие факторы мотивации человеческой деятельности / В.П. Будз, И.Н. Гоян. Социальное воспитание. 2016. № 2 (8). С. 10–17.
2. Всеобщая декларация прав человека (рос/укр). Принята и провозглашена в резолюции 217 А (III) Генеральной Ассамблеи от 10 декабря 1948 года. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015
3. Гібернау М. Ідентичність націй / пер. з англ. П. Тарашука; ред. Л. Марченко. К.: Темпора, 2012. 303 с.
4. Головаха Є. Терни на шляху євроінтеграції українського суспільства. Вісник Національної академії наук України. 2008. № 10. С. 33–45.

5. Инглхарт Р. Модернизация, культурные изменения и демократия: Последовательность человеческого развития / Р. Инглхарт, К. Вельцель / пер. с англ. М. Коробочкина. М.: Новое издательство, 2011. 464 с. (Библиотека фонда «Либеральная миссия»).

6. Ковбасюк А. Європейські цінності як вимір громадянського суспільства. Гуманізм. Трансгуманізм. Постгуманізм: матеріали доповідей та виступів Міжнародної науково-теоретичної конференції, м. Суми, 19–20 квітня 2013 р. / Ред. кол.: Є.О. Лебідь, А.Є. Лебідь. Суми: СумДУ, 2013. С. 43–45.

7. Козер Л. Функции социального конфликта. М.: Идея-Пресс, Дом интеллектуальной книги, 2000. 208 с.

8. Козловець М. Європейська інтеграція і національна ідентичність: український контекст. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2008. Вип. 35. С. 148–160.

9. Кравченко В. Поневолення історією: радянська Україна в сучасній історіографії. Україна, Імперія, Росія. Вибрані статті з модерної історії та історіографії. К.: «Часопис «Критика», 2011. С. 455–528.

10. Кубрак О.В. Європейські політичні цінності: стан і динаміка утвердження в Україні. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. 2014. Вип. Спец. вип. С. 211–216.

11. Кудряченко А. Європейські цінності та їх вплив на розбудову країн молодшої демократії. Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2012. Вип. 19. С. 62–68.

12. Кульчицький С. Україна на порозі об'єднаної Європи / С. Кульчицький, М. Міщенко. Київ, Центр Разумкова, 2018. 232 с.

13. Лангевіше Д. Нація, націоналізм, національна держава в Німеччині і в Європі. Київ: К.І.С., 2008. 240 с.

14. Лимар М. Теоретико-методологічні підходи до вивчення концепту Європи та євроінтеграційних процесів. Гілея: науковий вісник. 2015. Вип. 100. С. 299–303.

15. Львова О. Ідейні засади європейської інтеграції. Наукові записки НаУКМА. Політичні науки. 2008. Т. 82. С. 50–53.

16. Олас-Декет К. Україна на шляху до Європи: точки дотику (аксіологічний аспект). Міжнародні інтеграційні процеси: історичний досвід, сучасні виклики та перспективи: матеріали міжнародної науково-практичної конференції / Національний університет «Львівська політехніка» та ін. Львів: Сорока, 2015. С. 210–214.

17. Пірен М. Європейські цінності та їх реалізація у сфері державної служби та кадрової політики України. Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президенті України. 2015. Вип. 1. С. 78–90.

18. Пірен М. Європейські цінності – важливий чинник ефективної співпраці україно-ромунського трансграничного співробітництва в галузі соціально-економічного розвитку прикордонних місцевих громад. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2015. Вип. 6. С. 42–45.

19. Сакало О. Ціннісний портрет українського суспільства: за даними World Values Survey. Актуальні проблеми філософії та соціології: науково-практичний журнал. Одеса, 2016. Вип. 11. С. 99–101.

20. Сакало. О. Європейські цінності: сутнісні основи та практичне втілення. Полтава: Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, 2015. С. 106–109. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4335/1/Sakalo.pdf>

21. Сторожук С.В. Світоглядні підстави української національної ідеї. Вісник Черкаського університету. Серія Філософія. 2014. № 11 (304). С. 3–9.

22. Філософія інтеграції: монографія / за заг. ред. В.Д. Бондаренка та Ф.Г. Ващука. Ужгород: Закар. держ. універ, 2011. 544 с. (Серія «Євроінтеграція: український вимір». Вип. 18).

23. Фридан Б. Загадка женственности. URL: <http://www.e-reading.club/book.php?book=1019773>

24. Фукуяма Ф. Конец истории и последний человек. URL: <https://www.e-reading.club/book.php?book=96523>

25. Щербак Ю. Цінності об'єднаної Європи: монографія. К.: ВЦ Академія, 2014. 208 с. (Серія «Монограф»).

26. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології. Мюнхен: Укр. вільний ун-т, 1993. 343 с.

27. Goyan I., The ethnic principle as the basis of civil politics / S. Storozhuk, I. Goyan. Cherkasy University Bulletin: Philosophy. 2016. Pp. 31–36.

28. Haidt J. The Ethics of Globalism, Nationalism, and Patriotism. URL: <https://www.humansandnature.org/the-ethics-of-globalism-nationalism-and-patriotism>

29. Haidt J. The top 10 reasons American politics are so broken. URL: https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2015/01/07/the-top-10-reasons-american-politics-are-worse-than-ever/?utm_term=.1726c3c50170

30. Haidt J. (2016) When and Why Nationalism Beats Globalism. URL: <https://www.the-american-interest.com/2016/07/10/when-and-why-nationalism-beats-globalism/>.

31. Monbiot G. The New Chauvinism. URL: <http://www.monbiot.com/2005/08/09/the-new-chauvinism/>.

32. Vareikis E. Global football. Emotional and political civilizations relations in the postmodern context of globalization. Kaunas, Vitae Litera, 2017. 259 s.

33. Welzel C. Freedom Rising: human empowerment and the quest for emancipation. New York: Cambridge University Press, 2013. 428 p.

REFERENCES:

1. Budz V., Goyan I. Mirovozzrenchecheskiye faktory motivatsii chelovecheskoy deyatel'nosti [World outlook factors of motivation of human activity]. Sotsialnoye vospitaniye. 2016. Vol. № 2 (8). Pp. 10–17 [in Russian].

2. Vseobschaya deklaratsiya prav cheloveka (1948) [Universal Declaration of Human Rights]. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015 [in Russian].

3. Hibernau M. Identychnist natsii [Identity of Nations], Kyiv, Tempora, 2012. 303 p. [in Ukrainian].

4. Holovakha Ye. Terny na shliakhu yevrointehratsii ukrainskoho suspilstva [Terny on the path of European integration of Ukrainian society]. Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. 2008. Vol. 10. Pp. 33–45 [in Ukrainian].

5. Ingkharth Ronald, Kristina Veltsel. Modernizatsiya. kulturnyye izmeneniya i demokratiya: Posledovatel'nost chelovecheskogo razvitiya [Modernization. Cultural Change and Democracy: The Sequence of Human Development]. Moscow, Novoye izdatel'stvo, 2011. 464 p. [in Russian].

6. Kovbasiuk A. Yevropeyski tsinnosti yak vymir hromadianskoho suspilstva [European values as a measure of civil society]. Humanizm. Transhumanizm. Posthumanizm: materialy dopovidei ta vystupiv Mizhnarodnoi naukovo-teoretychnoi konferentsii, m. Sumy, 19–20 kvitnia 2013 r., Sumy, Pp. 43–45 [in Ukrainian].

7. Kozher L. Funktsii sotsialnogo konflikta, Moscow, Ideya-Press, Dom intelektualnoy knigi, 2000. 208 p. [in Russian].

8. Kozlovets MYevropeiska intehratsiia i natsionalna identychnist: ukrainskyi kontekst [European Integration and National Identity: Ukrainian Context]. Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii. 2008. Vol. 35. Pp. 148–160 [in Ukrainian].

9. Kravchenko V. (2011) Ponevolennia istoriiei: radianska Ukraina v suchasni istoriohrafii [Conviction of History: Soviet Ukraine in Modern Historiography]. Ukraina, Imperiia, Rosiia. Vybrani statii z modernoi istorii ta istoriohrafii. Kyiv, Chasopys «Krytyka», Pp. 455–528 [in Ukrainian].

10. Kubrak O.V. (2014) Yevropeyski politychni tsinnosti: stan i dynamika utverdzhennia v Ukraini [European political values: the state and dynamics of the establishment in Ukraine]. Naukovyi chasopys NPU imeni M.. Drahomanova. Seriia 22: Politychni nauky ta metodyka vykladannia sotsialno-politychnykh dystyplin, Spets. vyp., pp. 211–216 [in Ukrainian].

11. Kudriachenko A. Yevropeyski tsinnosti ta yikh vplyv na rozbudovu krain molodoi demokratii [European values and their impact on the development of young democracies]. Naukovyi visnyk Dyplomatychnoi akademii Ukrainy. 2012. Vol. 19. Pp. 62–68 [in Ukrainian].

12. Kulchytskyi S. Ukraina na porozhi obiednanoi Yevropy [Ukraine is on the verge of a united Europe]. Kyiv, Tsentr Razumkova, 2018. 232 p. [in Ukrainian].

13. Lanhevishe D. (2008) Natsiia, natsionalizm, natsionalna derzhava v Nimechchyni i v Yevropi [Nation, nationalism, national state in Germany and in Europe]. Kyiv: K.I.S., 40 p. [in Ukrainian].

14. Lyman M. (2015) Teoretyko-metodolohichni pidkhody do vyvchennia kontseptu Yevropy ta yevrointehratsiinykh protsesiv [Theoretical and methodological approaches to the study of the concept of Europe and European integration processes]. Hileia: naukovyi visnyk. 2015. Vol. 100, Pp. 299–303. [in Ukrainian].

15. Lvova O. Ideini zasady yevropeyskoi intehratsii [Ideological foundations of European integration]. Naukovi zapysky NaUKMA. Politychni nauky. 2008. Vol. 82, Pp. 50–53 [in Ukrainian].

16. Olas-Deket K. (2015) Ukraina na shliakhu do Yevropy: tochky dotyku (aksiolohichni aspekt) [Ukraine on the way to Europe: points of contact (axiological aspect)]. Mizhnarodni intehratsiini protsesy: istorychnyi dosvid, suchasni vyklyky ta perspektyvy: materialy mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii (Natsionalnyi universytet «Lvivska politekhnika»), Lviv, Soroka, pp. 210–214 [in Ukrainian].

17. Piren M. Yevropeyski tsinnosti ta yikh realizatsiia u sferi derzhavnoi sluzhby ta kadrovoi polityky Ukrainy [European values and their realization in the sphere of state service and human resources policy of Ukraine]. Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoi akademii derzhavnogo upravlinnia pry Prezidentovi Ukrainy. 2015. Vol. 1. Pp. 78–90 [in Ukrainian].

18. Piren M. Yevropeyski tsinnosti – vazhlyvyi chynnyk efektyvnoi spivpratsi ukraino-romunskoho tras-

kordonnoho spivrobotnytstva v haluzi sotsialno-ekonomichnoho rozvytku prykordonnykh mistsevykh hromad [European values are an important factor in the effective cooperation of the Ukrainian-Romanian cross-border cooperation in the field of socio-economic development of the border local communities]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*. 2015. Vol. 6. Pp. 42–45 [in Ukrainian].

19. Sakalo O. Tsinnisnyi portret ukrainskoho suspilstva: za danymy World Values Survey [Valuable portrait of Ukrainian society: according to the World Values Survey]. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiologii: nauково-praktychnyi zhurnal*. 2016. vol. 11, pp. 99–101 [in Ukrainian].

20. Sakalo O. (2015) Yevropeiski tsinnosti: sutnisni osnovy ta praktychne vtilennia [European values: essentials and practical implementation], Poltava, Poltavskiy natsionalnyi pedahohichniy universytet imeni V.H. Korolenka. Pp. 106–109. [in Ukrainian].

21. Storozhuk S.V. Svitohliadni pidstavy ukrainskoi natsionalnoi idei [Worldview Grounds of the Ukrainian National Idea]. *Visnyk Cherkaskoho universytetu. Seriya Filosofii*. 2014. Vol. 11 (304). pp. S. 3–9. [in Ukrainian].

22. *Filosofiiia intehtatsii; za red. V.D. Bondarenka ta F.H. Vashchuka* (2011) [The philosophy of integration], Uzhhorod: Zakar. derzh. univer, 544 p. [in Ukrainian].

23. Fridan B. Zagadka zhenstvennosti [The Feminine Mystique]. URL: <http://www.e-reading.club/book.php?book=1019773> [in Russian].

24. Fukuyama F. Konets istorii i poslednyi chelovek [The End of History and the Last Man]. URL: <https://www.e-reading.club/book.php?book=96523> [in Russian].

25. Shcherbakova Yu. (2014) Tsinnosti obiednanoi Yevropy [Values of the united Europe], Kyiv, VTS Akademiia, 208 p. [in Ukrainian].

26. Ianiv V. (1993) *Narysy do istorii ukrainskoi etnopsykholohii* [Essays on the history of Ukrainian ethnopsychology], Miunkhen, Ukr. vilnyi un-t, 343 p. [in Ukrainian].

27. Goyan I., Storozhuk S. The ethnic principle as the basis of civil politics. *Cherkasy University Bulletin: Philosophy*. 2016. vol. 11/13, pp. 31–36 [in English].

28. Haidt J. The Ethics of Globalism, Nationalism, and Patriotism. URL: <https://www.humansandnature.org/the-ethics-of-globalism-nationalism-and-patriotism> [in English].

29. Haidt J. The top 10 reasons American politics are so broken. URL: https://www.washingtonpost.com/news/wonk/wp/2015/01/07/the-top-10-reasons-american-politics-are-worse-than-ever/?utm_term=.1726c3c50170 [in English].

30. Haidt J. (2016) When and Why Nationalism Beats Globalism. URL: <https://www.the-american-interest.com/2016/07/10/when-and-why-nationalism-beats-globalism/> [in English].

31. Monbiot G. The New Chauvinism. URL: <http://www.monbiot.com/2005/08/09/the-new-chauvinism/> [in English].

32. Vareikis E. (2017) Global football. Emotional and political civilizations relations in the postmodern context of globalization, Kaunas, Vitae Litera, 259 p. [in English].

33. Welzel C. (2013) *Freedom Rising: human empowerment and the quest for emancipation*. New York, Cambridge University Press, 428 p. [in English].

Axiological fundamentals of Ukraine's eurointegration

Storozhuk Svitlana Volodymyrivna

Doctor of Philosophy, Professor,
Professor at the Department of Philosophy
of National University of Life and
Environmental Sciences of Ukraine
Heroiv Oborony Str., 15, Kyiv, Ukraine

Hoian Ihor Mykolaiovych

Doctor of Philosophy, Professor,
Professor at the Department
of Philosophy, Sociology
and Religious Studies
of the Vasyl Stefanyk Pre-Carpathian
National University
Shevchenko Str., 57, Ivano-Frankivsk,
Ukraine

Fedyk Oksana Vasylivna

Candidate of Psychological Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor at the Department
of General and Clinical Psychology
of the Vasyl Stefanyk Pre-Carpathian
National University
Shevchenko Str., 57, Ivano-Frankivsk,
Ukraine

The European integration processes that take place in Ukraine have a clearly expressed political and legal dimension. Meanwhile, one should not forget that fulfilling political, legal, and economic obligations to the EU is only a formal aspect of the European integration process. It is of vital importance for getting to know, accepting and implementing in the life of Ukrainian society fundamental values that have shaped the image of modern Europe, but there is no reason to speak about universal acceptance and acceptance at the mental level. Taking this into account, we can assume that the beginning of a full-scale European integration process of Ukrainian society is still ahead and presupposes the ideological and mental transformation of Ukrainian society. The purpose of the work is to disclose the uniqueness of the axiological space of Ukrainian society through the prism of the declared European integration process. The axiological approach, the method of comparative analysis, and sociological indicators as for the specificity of the value and ideological orientation of Ukrainian citizens, formed by experts of the Rozumkov Center have been used in the research. A number of positions and conclusions are built on the background of broad sociological research findings of the American researcher J. Haydt concerning the impact of capitalism on the moral condition and value system of society. The results of the research have shown that an a system of human-centric values identical to the European one should be formed for successful European integration in Ukraine. Besides, such values cannot be imposed, formed or declaratively implemented in the same way as it happens with the relevant legal acts. They serve as a formal indication of the course chosen by the state. European integration, which ensures the integration of Ukrainian society into European cultural and axiological space as an equal part of it, requires radical economic reforms, which will result in a significant reduction in the level of existential pressure of the population. Only raising the standard of living of every Ukrainian citizen can guarantee the transition from survival values to the values of freedom and self expression in the broadest sense of the word.

Key words: European integration, axiological space, existential pressure, survival values, national ethnic identity, European identity.